

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРАЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

А.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰАТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ А.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

«ҰАТТЫҚ ВАЛЮТАНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ КАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»
Қазақстан Республикасының ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

Международной научно-практической конференции,
посвященная 30-летию национальной валюты Республики Казахстан
«СТАБИЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАК ФАКТОР
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА»

COLLECTION OF REPORTS

of the international scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary
of the national currency of the Republic of Kazakhstan
«STABILITY OF THE NATIONAL CURRENCY AS A FACTOR OF ENSURING
FINANCIAL SECURITY OF THE STATE»

АСТАНА, ASTANA,
2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н. ГУМИЛЕВА

MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**"ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ
ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ"
Қазақстан Республикасының ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Международной научно-практической конференции, посвященная 30-летию
национальной валюты Республики Казахстан
**«СТАБИЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА»**

COLLECTION OF REPORTS
of the international scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary of the
national currency of the Republic of Kazakhstan
**"STABILITY OF THE NATIONAL CURRENCY AS A FACTOR OF ENSURING
FINANCIAL SECURITY OF THE STATE"**

ASTANA, 2023

ӘОЖ 336(075.8)
КБЖ 65.261
М17

Редакциялық алқа:

Мақыш С.Б. – Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Басқарма мүшесі – академиялық мәселелер жөніндегі проректоры
Жағыпарова А.О. – Экономика факультінің деканы
Ажмухамедова А.А. – Экономика факультеті деканының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары
Мажитов Д.М. – «Қаржы» кафедрасының профессоры
Бұлақбай Ж.М. – «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі
Майдырова А.Б. – «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының меңгерушісі
Сембиева Л.М. – «Мемлекеттік аудит» кафедрасының меңгерушісі
Аманова Г.Д. – «Есеп және талдау» кафедрасының меңгерушісі
Муталиева Л.М. – «Туризм» кафедрасының меңгерушісі
Мухияева Д.М. – «Менеджмент» кафедрасының меңгерушісі
Алина Г.Б. – «Бизнес және басқару» факультетінің деканы, Esil University

М17 «Ұлттық валютаның тұрақтылығы мемлекеттің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету факторы ретінде» Қазақстан Республикасы Ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2023. – 787 б. Международная научно-практическая конференция, посвященная 30-летию национальной валюты Республики Казахстан **«Стабильность национальной валюты как фактор обеспечения финансовой безопасности государства»**. – Астана: ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, 2023. – 787 с. International scientific and practical conference dedicated to the 30 thanniversary of the national currency of the Republic of Kazakhstan **«Stability of the national currency as a factor of ensuring financial security of the state»**. – Astana: L.N. Gumilyov ENU, 2023. – 787 p.

ISBN 978-601-337-909-8

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның еңбектер жинағында мемлекеттің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және Қазақстан Республикасы ұлттық валютасының тұрақтылық факторлары қарастырылған.

В сборнике трудов международной научно-практической конференции рассмотрены факторы обеспечения финансовой безопасности государства и стабильности национальной валюты Республики Казахстан.

In the collection of works of the international scientific and practical conference, factors of ensuring the financial security of the state and the stability of the national currency of the Republic of Kazakhstan are considered.

ISBN 978-601-337-909-8

ӘОЖ 336(075.8)
КБЖ 65.261

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023

ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНЫҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ, ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Жамиева А.Е., Жагышарова А.О.

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан,
zhami2805@mail.ru

Андатпа. Зерттеудің мақсаты – салықтардың көмегімен ел бюджетін қалыптастырудың проблемалық мәселелерін, салық жүйесінің қазіргі жағдайын және оны одан әрі дамыту мен жетілдірудің ықтимал жолдарын қарастыру. Салық жүйесінің ұлттық экономикаға әсерін сандық бағалау үшін мемлекеттің салықтық қамтамасыз ету көрсеткіштеріне талдау жүргізілді. Қазақстандық салық жүйесінің проблемалық аспектілерін айқындайтын негізгі жағымсыз факторлар анықталды, сондықтан салық түсімдерінің көлемін ұлғайтуға ғана емес, сонымен қатар оларды бюджет деңгейлері арасында ұтымды бөлуге бағытталған жүйені әзірлеу ұсынылды. Қазақстан Республикасының салық жүйесін жетілдіруге бағытталған бірқатар ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: салықтар, салық жүйесі, салық қауіпсіздігі, Ұлттық экономика, ЖІӨ, мемлекеттік бюджет тапшылығы, цифрландыру.

Аннотация. Целью исследования является рассмотрение проблемных вопросов формирования бюджета страны при помощи налогов, нынешнего состояния налоговой системы и возможных путей ее дальнейшего развития и совершенствования. Для количественной оценки влияния налоговой системы на национальную экономику проведен анализ индикаторов налоговой безопасности государства. Определены ключевые негативные факторы, определяющие проблемные аспекты казахстанской налоговой системы, в связи с чем предложено выработать систему, направленную не только на увеличение сумм налоговых поступлений, но и их рациональное распределение среди уровней бюджетной системы. Представлен ряд рекомендаций, направленных на совершенствование налоговой системы Республики Казахстан.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налоговая безопасность, национальная экономика, ВВП, дефицит государственного бюджета, цифровизация.

Anotation. The purpose of the study is to consider problematic issues of forming the country's budget with the help of taxes, the current state of the tax system and possible ways for its further development and improvement. To quantify the impact of the tax system on the national economy, an analysis of indicators of the state's tax security was carried out. The key negative factors that determine the problematic aspects of the Kazakh tax system have been identified, and therefore it has been proposed to develop a system aimed not only at increasing the amount of tax revenues, but also their rational distribution among the levels of the budget system. A few recommendations aimed at improving the tax system of the Republic of Kazakhstan are presented.

Key words: taxes, tax system, tax security, national economy, GDP, state budget deficit, digitalization.

Қазіргі жағдайда салық саясаты көбею процесінің барлық кезеңдеріне және қоғам мүшелері арасында кірістерді бөлу процесіне әсер етеді. Бұл ықпал ұдайы өндірісті тежеуде және елдің экономикалық даму қарқынын бәсеңдетуде, сондай-ақ кәсіпкерлік белсенділікті ынталандыруда, орнықты және жылдам экономикалық өсу үшін жағдайларды қамтамасыз етуде және Қазақстандағы қоғамдық әл-ауқат деңгейін арттыруда көрініс табуы мүмкін.

Мемлекеттік салық саясатының фискалдық құрамдас бөлігі әлеуметтік бағдарламаларды және орталықтандырылған инвестицияларды іске асыруға тікелей мемлекеттік шығыстарды қаржыландыру көздерін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге мемлекет экономикалық өсу жағдайларын қамтамасыз ету, ұлттық тауар өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолымен азаматтардың әл-ауқатының өсуіне мүдделі, бұл халықтың нақты табысын ұлғайту, еңбекақы төлеу және шаруашылық жүргізуші субъектілерді дамыту үшін негіз болып табылады. Мемлекеттің қоғам алдындағы өзінің фискалдық міндеттемелерін толыққанды орындауы, ең алдымен, бюджеттің, атап айтқанда оның аумақтарының кірістері мен шығыстарының өлшенген арақатынасымен анықталады [1]. Салық жүйесінің ұлттық экономикаға әсерін сандық бағалау үшін экономикалық көрсеткіштерді, атап айтқанда мемлекеттің салық қауіпсіздігінің индикаторларын қолданған жөн. Өйткені олар елдің ЖІӨ-нің өсуі мен мемлекеттің шығыс міндеттемелерінің орындалуы кезінде жиналатын жоспарланған салықтардың саны арасындағы сәйкестікті көрсетеді.

ҚР Қаржы министрлігінің деректері көрсеткендей, 2018 жылы Қазақстанның ЖІӨ 2017 жылға қарағанда 4,1% - ға өсті. Бұл көрсеткіштің өсуі 2019 жылы да жалғасты. Бұл ретте ЖІӨ көлемі 4,5% - ға ұлғайды. 2020 жылы коронавирустық инфекция пандемиясының таралуына байланысты дағдарыстың әсерінен ЖІӨ өсу қарқыны 2,6% - ға дейін қысқарды, 2021 жылы өсу қарқыны бұрынғы дағдарысқа дейінгі көрсеткіштерге оралды, 2022 жылы 2021 жылға қатысты өсім 3% -ды құрады. Салық қауіпсіздігі индикаторларын есептеу үшін пайдаланылатын келесі көрсеткіш Қазақстанның мемлекеттік бюджетінің кірістері болып табылады. 2018 жылы 2017 жылға қатысты мемлекеттік бюджеттің кірісі 6,56% – ға, 2019 жылы - 18,04% - ға, 2020 жылы - 13,82% - ға төмендеді. 2019 жылы мемлекеттік бюджет кірістерінің өсуі тұтастай алғанда экономика бойынша кәсіпорындардың іскерлік белсенділігінің артуына байланысты, ал 2020 жылы кірістердің өсуі негізінен Ұлттық қордан экономиканың дамуын қолдауға берілетін трансферттердің ұлғаюына байланысты. 2021 жылда табыс түсімдері 16,4% - ға ұлғайды, бұл ретте 2019 жылға дейінгі дағдарысқа қатысты олардың сомасы 17,1% - ға ұлғайды. Бюджетке түсетін түсімдердің өсуінің негізгі факторы шикізаттың сыртқы нарықтарындағы қолайлы конъюнктурамен, сондай-ақ мемлекеттің ынталандырушы шараларымен және 2020 жылғы дағдарыстың төмен базасымен байланысты экономиканың жай-күйін жақсарту болды. Бюджеттік қауіпсіздіктің негізгі көрсеткіштерінің бірі мемлекеттік бюджет тапшылығы болып табылады. Қазақстанның 2017-2022 жылдардағы бюджет тапшылығының динамикасы нақты үрдіске ие болған жоқ. Мәселен, 2018 жылы 2017 жылға қатысты мемлекеттік бюджет тапшылығы 43% - ға қысқарды. Алайда, 2019 жылы бюджет тапшылығы 54,3% – ға, ал 2020 жылы 118,33% - ға өсті, бұл экономикадағы теріс өзгерістерді көрсетеді. Атап айтқанда, бұл бюджет шығыстары кіріс бөлігінен асып түсетінін, мемлекеттік қарыздарға қызмет көрсету сомасы ұлғаятынын көрсетеді. 2022 жылы инфляция соңғы 5 жылдағы орташа жылдық көрсеткіштерден едәуір асып түседі. Жылдық мәнде инфляция 20,3% - ға жетті [2]. Сауда балансы (экспорт пен импорт арасындағы айырмашылық) 2017-2020 жылдар аралығында оң мәндерге ие болды. Мәселен, 2019 жылы 2018 жылға қатысты сауда балансы 33,13% - ға қысқарды. Баланстың нашарлауы 2020 жылы да орын алды, бұл ретте сауда балансының мәні өткен жылмен салыстырғанда 51,14% - ға төмендеді. Сауда балансының өзгеруі біздің елдің салық жүйесіне айтарлықтай әсер етеді, өйткені экспорттық және импорттық операциялардан салық түсімдері де бюджетке түседі. Тиісінше, экспортты немесе импортты қысқарту салық түсімдерінің деңгейін төмендетуге ықпал етеді. 2022 жылы геосаяси шиеленіс аясында өндірістік, логистикалық және сауда байланыстарының өзгеруі Қазақстанда іскерлік белсенділікті ынталандырды, сонымен қатар тауарлар бағасының өсуіне түрткі болды.

Қазақстан экспортының көлемі бүкіл зерттелетін кезең ішінде тұрақсыз серпінге ие болды. 2018 жылы 2017 жылға қатысты оның өсу қарқыны 26%, 2019 жылы және 2020 жылы тиісінше 90,4% - ға және 539,16% - ға қысқарғаны байқалды. 2022 жылы көлем алдыңғы 7 жылдағы жеткізілімдердің жылдық көлемінен асып түсті. Экспорттың өсуі, ең алдымен, негізгі экспорттық позициялардың жоғары бағасымен байланысты.

Салық қауіпсіздігі индикаторларын есептеу үшін қажетті көрсеткіштердің бірі мемлекеттік бюджеттің шығыстары болып табылады. 2018 жылы шығыстар сомасы 2017 жылға қатысты 9,13% - ға қысқарды, ал 2019 жылы және 2020 жылы тиісінше 19,3% - ға және 23,56% - ға өсті. 2019 жылы мемлекеттік бюджет шығыстарының өсуі ірі инвестициялық жобаларды іске асырудан, сондай-ақ әлеуметтік саланы дамытуға, білім беруге және денсаулық сақтауға арналған шығыстардың ұлғаюынан туындады. Мемлекеттік бюджет шығыстары 2021 жылы 7,3% - ға өскеннен кейін бір жыл ішінде 19,9% - ға өсті. Соңғы екі жылдағы бюджет шығындарының кеңеюі қарқыны инфляцияның жинақталған қарқынымен сәйкес келеді. Сондай-ақ салық қауіпсіздігі индикаторларын есептеу үшін пайдаланылатын маңызды көрсеткіш мемлекеттік бюджеттен берілетін трансферттер көлемі болып табылады. Айта кету керек, 2017-2018 жылдары бюджеттен берілетін трансферттер 57,4% - ға, ал 2019 жылы олар айтарлықтай төмендеді-76,9% - ға, бұл, әрине, оң факт. 2022 жылдың қорытындысы бойынша орталықтан трансферттер 2021 жылға қарай 872 млрд теңгеге ұлғайып, 98,4% деңгейінде игеріле отырып, 5,5 млрд теңгені құрады.

Сонымен, біз барлық дерлік көрсеткіштер зерттеу кезеңінде өсіп келе жатқан динамикамен сипатталатынын көреміз [3]. Салық саясатының тиімділігі мен оның экономикаға әсерін бағалауды қорытындылай келе, соңғы жылдары негізгі нәтижелі көрсеткіштерді жақсарту үрдісі бар деп айтуға болады. Мұндай көрсеткіштерге, ең алдымен, мемлекеттік бюджеттік және борыштық қауіпсіздігінің индикаторлары жатады, олардың мәні мемлекеттік бюджеттік саясаты бірқатар кемшіліктері болса да, дұрыс бағытқа бағытталған деп айтуға негіз береді. Мұндай кемшіліктер: бюджет тапшылығының жоғары деңгейі, мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігінің тұрақсыз динамикасы, сыртқы қарыздардың болуы және т. б.

Мемлекеттік салық саясаты бюджетті теңестіруге, оның орындалу сапасын арттыруға, бюджеттік процестің мерзімдерін сақтауға және нәтижесінде әлеуметтік-экономикалық өсуді қамтамасыз етуге бағытталуы керек. Салық саясатының міндеті мемлекет пен төлеушілердің мүдделерінің тепе-теңдігін қалыптастыратын салық салудың оңтайлы деңгейі мен шарттарын белгілеу болып табылады. Мәселе мынада, бұл мүдделер серпінді және көптеген факторларға байланысты, сондықтан белгілі бір жағдайлар үшін оңтайлы және белгілі бір уақытта салық жүйесінің параметрлері қоғамның даму басымдықтары мен мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік саясатының мақсаттарының өзгеруімен мүдделер тепе-теңдігін қамтамасыз етуді тоқтатады. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес салықтар мен алымдардың көпшілігі республикалық деңгейде жинақталады, содан кейін трансферттер түрінде олардың бір бөлігі жергілікті бюджеттерге қайтарылады. Осыған байланысты Қазақстанға Салықтық түсімдер сомасын ұлғайтуға ғана емес, оларды бюджеттік жүйе деңгейлері арасында ұтымды бөлуге бағытталған оңтайлы салық жүйесін әзірлеу қажет.

Қазақстандық салық жүйесінің проблемалық аспектілерін айқындайтын негізгі теріс факторлар, атап айтқанда:

1) қазақстандық салық жүйесінің мұнай секторына жоғары тәуелділігі. Мемлекеттік қаржы негізінен мұнай секторынан түсетін түсімдерге сүйенеді. Мұнай компанияларының салықтық түсімдерінен түскен кірістер үлкен болып қала береді. Мұнай бағасының төмендеуі өндірістік қуаттылықты жақында жаңартудың арқасында мұнай өндірісінің ұлғаюына қарамастан жиынтық кірістің төмендеуіне әкеледі.

2) әрбір салық пен жарнаның жеке мөлшерлемесі салыстырмалы түрде төмен болғанына қарамастан, еңбек ресурстарына салынатын салықтың аралас мөлшерлемесі жоғары. Жұмыс берушілерден әлеуметтік салық, әлеуметтік сақтандыру жарналары, міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жарналары (МӘМС) және жұмыс берушілер төлейтін міндетті зейнетақы жарналарының (МЗЖ) ұсынылатын үлесі алынады, ал қызметкерлер ЖТС және МЗЖ үлесін төлейді. Еңбек ресурстарына байланысты жиынтық салықтар мен міндетті жарналар жалпы кірістің 22% - дан 31% - на дейін құрайды және орта мерзімді перспективада шамамен 29-38 пайызға дейін өсуі мүмкін.

3) экономиканың жоғары "көлеңкеленуі" сақталуда, бұл табыс салығы түсімдерінің

қысқаруына әкеледі. Атап айтқанда, салық төлеуден жалтару бизнесті бөлшектеу арқылы жүзеге асырылады.

4) халықтың цифрлық сауаттылығының төмен деңгейі. Кейбір азаматтар салық органдарының электрондық қызметтерін қалай пайдалану керектігін әлі білмейді.

Жоғарыда аталған проблемаларды шешу және Қазақстан Республикасының салық жүйесін жетілдіру мақсатында мынадай ұсынымдар ұсынылады:

1) Қазақстанға қосымша әлеуметтік және күрделі шығыстар үшін бюджеттік кеңістік құру, тұрақтылықты арттыру және резервтерді қалпына келтіру және ұзақ мерзімді орнықтылықты қолдау мақсатында бюджеттік шоғырландыруға жәрдемдесу үшін мұнайды есепке алмағанда салық кірістерін ұлғайту қажет. Бюджеттің ұзақ мерзімді тұрақтылығын сақтай отырып, әлеуметтік және күрделі шығыстардың тапшылығын жабу үшін мұнайды есепке алмай жоғары кірістер қажет.

2) Қазақстандағы еңбек ресурстарына салық салу жүйесінің алдында тұрған проблемаларды ескере отырып, табыс алу әлеуетін арттыру, сондай-ақ еңбек ресурстарына салынатын салықтардың әділдігі мен тиімділігін арттыру мақсатында реформалар жүргізу бойынша күш-жігер қажет. Табысты ұлғайту және прогрессивті сипатты күшейту үшін ставкамен байланысты емес ЖТС режимінің аспектілері (база, шегерімдер, әкімшілендіру) тартылуы мүмкін. Бұл шаралар салық ставкаларындағы өзгерістерге қарағанда сенімдірек болуы мүмкін, олардың кейбіреулері толық салық реформасының ізашары болуы мүмкін.

3) Көлеңкеленуді азайту үшін кәсіпорындардың өз кірістерін заңдастыруға мүдделілігін қалыптастыру қажет. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, салық жүктемесін төмендету көлеңкелі экономика деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді, алайда бұл процестің ұзақтығы көлеңкелеу процесінің ұзақтығынан бірнеше есе жоғары. Сондықтан қазақстандық кәсіпорындардың "көлеңкеден" жедел шығуы қосымша ынталандырулармен, атап айтқанда, әкімшілік-бақылау іс-шараларын енгізумен қатар жүруі тиіс:

– «салық шұңқырлары» деп аталатындардың жабылуы (салық несиеcін қалыптастыруға мүмкіндік беретін субъектілер);

- салықтық жеңілдіктері бар елдермен (ең алдымен Кипр) қосарланған салық салуды болдырмау туралы шарттардың күшін жою;

– ҚҚС-ты басқаруды жақсарту, атап айтқанда, ҚҚС-ты жасыру және өтемеу туралы [4];

- жеке тұлғалардың кірістерін анықтаудың жанама әдістерін енгізу.

Көлеңкелі кірістердің едәуір үлесі халықтың жоғары кірісті топтарында қалыптасатындықтан, болашақта жеке тұлғалардың кірістерін анықтаудың жанама әдістері енгізілуі керек, оның ішінде шығындар мөлшері, қаржылық салымдар мен басқа да инвестициялық активтердің өсуі. Дамыған елдерде салық міндеттемелерін жанама анықтау әдістері салық салудың әлеуметтік-қайта бөлу функцияларын орындаудың, салық жүйесінің негізгі принциптерін іске асырудың, әртүрлі әлеуметтік топтардың кірістерін шамадан тыс саралауды теңестірудің және тегістеудің, алынатын салық пен азаматтардың нақты кірістері арасында симметриялы сәйкестікті орнатудың маңызды құралы болып табылады. Салық міндеттемелерін анықтаудың жанама әдістері, оларды қолданудың халықаралық тәжірибесінде көрсетілгендей, заңды және жеке тұлғаларға-кәсіпкерлік қызмет субъектілеріне де, коммерциялық секторға қатыспайтын Жеке тұлғаларға да, атап айтқанда, өкілеттіктер мен қоғамдық ресурстарға қол жетімділікке ие билік органдарының лауазымды тұлғаларына да барабар қолданылуы керек (Бюджеттік құралдар, жер ресурстары, Ақпарат, Билік және т.б.). Лауазымды тұлғалардың кірістерін декларациялау рәсімі бар, бірақ іс жүзінде декларацияларда көрсетілген деректердің дұрыстығын тексеру мен бағалаудың кез келген құралдары жоқ, бұл лауазымды тұлғалардың кірістерін декларациялау рәсімін азаматтардың кең тобына сенім тудырмайтын ресми әрекетке айналдырды. Заңнамада салық төлеушілердің салық міндеттемелерін жанама айқындау әдістерінің барлық құралдарын, сондай-ақ салық төлеушілердің санаттарын және оларға қатысты салық міндеттемелерін жанама айқындаудың қандай да бір әдісі қолданылуы тиіс мән-жайларды нақты айқындау қажет. Салық міндеттемелерін жанама түрде анықтау әдістерін қолданудың нақты ережелері осы әдістердің

функционалдык ерекшеліктеріне негізделуі керек, бұл салық органдарының осы әдістерді қате қолдануын мүмкін емес етеді. Instagram және Facebook-тегі МКД ресми аккаунттарында жариялау және декларацияларды толтыру және салықтарды есептеу бөлігінде әдіснамалық мәселелер бойынша бейне сабақтар айдарларын құру қажет [5].

Ұсынылған іс-шараларды іске асыру қазақстандық салық жүйесін дамытуға ықпал етеді және перспективалық кезеңде мемлекеттік және жергілікті бюджеттерге түсетін түсімдерді айтарлықтай ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, Қазақстанның салық жүйесін жетілдіру, елдегі көлеңкелі секторды шектеу және салық органдары мен салық төлеушілер арасында әріптестік қарым-қатынас орнату мақсатында мемлекеттік саясат оларды күрделендіруге, нақтылауға және түсіндірме нұсқаулықтарды қабылдауға емес, жеңілдетілген салық заңдарын қабылдауға бағытталуы тиіс. Салық жүйесі тұрақты болуы және Қазақстан азаматтарының мүдделерін көрсетуі тиіс. Бұл жаңа, ашық және ынталандырушы принциптерге негізделген салық салу жүйесі, қолайлы кәсіпкерлік ахуалды қалыптастырады, кірістерді көлеңкеден шығарады, бұл бюджетке тиісті салық түсімдерін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1 Musetova N.B. Tax culture and state accountability as necessary elements of an effective taxation system in the Republic of Kazakhstan // Young scientist. 2021. No. 16 (150). – pp. 291-294

2 Halyk Finance. Macroeconomic report for 2017-2022: GDP growth due to the budget and oil. [Electronic resource]. - Access mode: https://halykfinance.kz/download/files/analytics/budget_4q2022.pdf

3 Formation of the tax system of Kazakhstan. 15 December 2022 [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd>

4 Горбачёва Д.Н. Учет покупок и продаж в целях исчисления налога на добавленную стоимость // Актуальные вопросы налогообложения, налогового администрирования и экономической безопасности. Сборник научных статей IV Всероссийской научно-практической конференции. Курск, 2020. – С. 11-15.

5 Постановление Правительства Республики Казахстан от 12.12.2017г. №827 «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.10.2022 г.) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=37168057

ӨОЖ 33. 336.

БЮДЖЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР – ӨНІРЛІК ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ (АБАЙ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)

Журтыбаева И.С., Бұлақбай Ж.М.

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ., Қазақстан Республикасы
indira.zhurtybaeva@mail.ru; bulakbay_zhannat@mail.ru*

Аннотация: Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы өңірлердің дамуымен тығыз байланысты. Өңірлердің қатысуынсыз бірде-бір ұзақ мерзімді жалпымемлекеттік бағдарламаны, ұлттық жобаны іске асыру, әлеуметтік-экономикалық реформаларды жүргізу мүмкін емес. Мемлекеттік аймақтық басқарудың тиімділігін едәуір арттыру қажеттілігі көбінесе өңірлердің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіндегі айырмашылықтарға және, ең